

Секція № 6.

ЗАХИСТ ПРАВ НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

Малюга Леся Юріївна

*д.ю.н, доцент кафедри трудового права та
права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Сіньова Людмила Миколаївна

*к.ю.н, доцент кафедри трудового права та
права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Широкомасштабне військове вторгнення держави-агресора проти України у поєднанні з епідемією коронавірусу стало викликом для соціальної сфери. Як наслідок, соціальна незахищеність основної частини суспільства стали реальними загрозами національній безпеці у різних площинах. В Україні з 24 лютого 2022 року запроваджено воєнний стан і на сьогодні значна частина територій окупована, відбувається щоденна руйнація житлового фонду, інфраструктури, стратегічних об'єктів, через що багато громадян були вимушені покинути власні домівки і виїхати у безпечні місця, і, як наслідок, зазначене вище призвело до трудової міграції та масової еміграції найбільш активної частини суспільства.

Нові виклики соціальній безпеці, пов'язані із повномасштабною війною росії проти України, актуалізують питання щодо реформування соціального захисту населення, особливо військових та внутрішньо переміщених осіб. Сьогодні велика кількість громадян фактично є вимушеними переселенцями, однак, не всі вони юридично отримали відповідний правовий статус та потребують значних ресурсів (житло, одяг, харчування, працевлаштування,

влаштування дітей до дитячих садків і шкіл, навчання, перекваліфікація, реабілітація, психологічна та медична допомога) для поновлення свого нормального життя на вільній території України [1, с. 214-215]. Найбільшими труднощами, з якими зіткнулися переселенці стало працевлаштування, фінансові та житлові питання. Таким чином, забезпечення нормальних умов життєдіяльності та недопущення дискримінації у сфері праці та пошук шляхів підвищення ефективності щодо внутрішньо переміщених осіб надзвичайно важливі для України в сучасних умовах реалізації стратегічного курсу побудови соціально орієнтованої ринкової економіки та інтеграції у світовий економічний та правовий простір [2, с. 187].

Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року встановлені гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб. Законом України № 2417-IX від 18 липня 2022 року Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо приведення окремих його положень у відповідність до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» зазначено, що всі внутрішньо переміщені особи, незалежно від регіону, з якого вони перемістились, зможуть реалізовувати в повному обсязі права, передбачені Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Метою Міністерства соціальної політики є забезпечити право людей на допомогу від держави за будь-яких обставин, особливо - в умовах воєнного часу. Соціальна підтримка має надходити громадянам вчасно, у коректному обсязі, і в ефективний спосіб. Надання соціальних послуг є одним із основних напрямків системи соціального захисту нарівні з виплатою грошової соціальної допомоги. Спектр цих послуг є досить широким — від послуг з догляду вдома, різноманітної допомоги з подолання тих чи інших складних життєвих обставин до комплексних медико-соціальних послуг, що передбачають проживання людини у спеціалізованій установі.

Громадяни пенсійного віку, особи з інвалідністю, діти з інвалідністю, які зареєстровані як внутрішньо переміщені особи, мають право на отримання соціальних послуг відповідно до чинного законодавства України за фактичним місцем проживання чи перебування. Соціальний захист малозабезпечених сімей внутрішньо переміщених осіб, багатодітних забезпечується відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 1 червня 2000 року, яка надається у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї. Так, у ст. 5 зазначеного Закону визначений розмір державної соціальної допомоги різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом. До стабілізації економічного становища в Україні розмір державної соціальної допомоги визначається з урахуванням рівня забезпечення прожиткового мінімуму. Рівень забезпечення прожиткового мінімуму встановлюється виходячи з можливостей Державного бюджету України і затверджується одночасно з прийняттям закону на відповідний рік.

Відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» 16 листопада 2000 року особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, які мають одночасно право на державну соціальну допомогу відповідно до цього Закону, на пенсію та на державну соціальну допомогу згідно із Законом України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», призначається за вибором осіб з інвалідністю з дитинства (законних представників осіб з інвалідністю з дитинства, визнаних недієздатними, та дітей з інвалідністю) державна соціальна допомога відповідно до цього Закону або пенсія чи державна соціальна допомога згідно із Законом України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю». При цьому, якщо особа з інвалідністю з дитинства або дитина з інвалідністю має право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника (державну соціальну допомогу дитині

померлого годувальника, передбачену Законом України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю») і державну соціальну допомогу відповідно до цього Закону, ці виплати призначаються одночасно.

Постановою КМУ № 256 від 12 квітня 2017 року «Деякі питання використання коштів державного бюджету для виконання заходів із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення» затверджений порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання заходів із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення та порядок виплати одноразової матеріальної допомоги непрацюючим малозабезпеченим особам, особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю. Слід звернути увагу, що незважаючи на те, за 2018–2021 рр. обсяги бюджетного фінансування програм соціального захисту зросли в 1,2 рази, проте, відбулось суттєве зменшення фінансування видатків на соціальний захист на випадок непрацездатності (у 4,6 разу), сімей, дітей та молоді (у 20,0 разів), але видатки на соціальний захист інших категорій населення збільшилися у 7,3 разів. У результаті оцінювання вченими структури бюджетних видатків на соціальний захист населення відповідно до підрозділів функціональної класифікації виявлено, що вони суттєво змінилися протягом 2020–2021 рр. внаслідок зміни підходів до фінансування соціальних програм. Це зумовлено тим, що бюджетні програми соціального захисту було переведено із фінансування з місцевих бюджетів на пряме фінансування з державного бюджету [3, с. 43].

Незважаючи на систематичне збільшення обсягів бюджетних видатків на фінансування соціального захисту, вони не співвідносяться з показниками рівня життя населення і соціального неблагополуччя (ступенем майнового розшарування населення, часткою населення, що перебуває за межею бідності та ін.). Постановою КМУ № 332 від 20 березня 2022 року «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» змінено регулювання призначення допомоги внутрішньо переміщеним особам та

затверджено порядок їм надання допомоги на проживання, що створило низку проблем: суперечливі рішення про відмову у виплатах, плутанина у формулюваннях та ін. При цьому, Міністерству соціальної політики виділено 10000 млн. грн. на програму у загальному фонді державного бюджету, зокрема, передбачено, що «надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі, на оплату житлово-комунальних послуг» для забезпечення виплат допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам. Виплата такої допомоги на проживання може здійснюватися також за рахунок коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, іноземних держав і міжнародних організацій у вигляді благодійної, гуманітарної та матеріальної допомоги, а також добровільних пожертвувань фізичних і юридичних осіб, благодійних організацій та громадських об'єднань, інших, не заборонених законодавством джерел. Вказаним вище Порядком встановлені дві суми грошової допомоги (для осіб з інвалідністю та дітей – 3000 грн, для інших осіб – 2000 грн), які виплачуються без будь-яких застережень, таких як втрата роботи, наявність житла чи депозиту. Проте, за скасуванням Порядком (Постанова КМУ № 505) працездатні внутрішньо переміщені особи отримували щомісячну адресну допомогу у сумі лише 442 грн, та й її можна було легко втратити (причому назавжди, без можливості повторного призначення) у випадку відсутності офіційного працевлаштування впродовж 4 місяців. Грошова допомога не призначалась у випадку, якщо один з членів сім'ї мав у власності житло або частину житлового приміщення на підконтрольній території, або депозитний рахунок на суму, що перевищує 25-кратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

На нашу думку, варто констатувати, що руйнування економіки окупованих територій, наявність мільйонів внутрішньо переміщених осіб, масова зовнішня міграція актуалізують питання щодо реформування вітчизняної системи соціального захисту. В Україні переважна більшість соціальних виплат призначається за категоріальним підходом через

відсутність дієвих методів адресності та перевірки реального рівня нужденності, що зобов'язує посилити адресність соціальної допомоги та поступовий перехід до грошової форми надання різних видів соціального захисту.

Джерела:

1. Артюх Ю. І. Правове регулювання соціального забезпечення вимушених переселенців: порівняльний аспект Соціальне право №1/2017 С. 214-219.
2. Сіньова Л. М. Працевлаштування внутрішньо переміщених осіб: проблемні питання. Проблеми кодифікації трудового законодавства України: тези допов. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 квітня 2017 р.)/ за ред. проф. М. І. Іншина, відпов. ред. к.ю.н. І. С. Сахарук. Київ: Прінт-Сервіс, 2017. 267с.
3. Длугопольський О., Козар А. Аналіз бюджетних витрат на соціальний захист населення: виклики пандемії COVID-19. Вісник Економіки, [S.l.], п. 3, р. 38-64, oct. 2022. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1390>

Мельник Володимир Петрович

*д.ю.н., доцент, професор кафедри конституційного, міжнародного
права та публічно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРО ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ОСОБАМ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Утвердження України як соціальної та правової держави в умовах воєнного стану передбачає законодавче забезпечення організації соціального захисту осіб з інвалідністю та формування дієвих механізмів його реалізації,